

Kylmien alueiden tutkimusmatkailijoille syntyi läheinen suhde kulkuvälineisiinsä. Kuvassa Mylius-Erichsen koiriensa kanssa.

Muistan heidät kaikki. Parrakkaat, nälän ja tautien riivaamat kasvot, takkuinen tukka ja fanaattiset silmät. Muistan myös heidän repaleiset vaatteensa, nuhruiset koiravaljakot ja kuvien taustan täyttävät loputtomat jää- ja lumiaavikot.

Tutkimusmatkailu oli mielestäni kaikin tavoin täydellistä. Se oli tieteellisesti kunnianhimoista, inhimillisesti uskaliaista ja kulttuurisesti täydellistä viihdettä. Kuolemaa halveksivat miehet rämpivät umpihangessa ja tulipalopakkasessa vuosikautia saadakseen nimensä historian lehdille ja maansa lipun Pohjois- tai etelänvalle. Muistan kuinka surkuttelin omaa onnetonta syntymäaikaani. Atomiajan lapsella ei ollut mahdollisuuksia vallata napajäätiköitä, kartoittaa tuntemattomia aavikoita ja meriyhteyksiä tai löytää viidakkojen kätköistä ennen tuntemattomia alkukantaisia heimoja. Venäläiset olivat lisäksi juuri puhkaisseet ilmakehän ja lähettäneet Juri Gagarinin valloittamaan avaruutta. Siellä tosin riitti val-

loitettavaa, mutta omat fyysiset ominaisuuteni eivät juurikaan antaneet mahdollisuuksia avaruusmatkailuun epäinhimillisen pienissä kapsleissa.

Näin minusta tuli tutkimusmatkojen tutkija. Kävin museoissa ja näyttelyissä Suomessa, Norjassa, Islannissa, Ruotsissa, Lontoossa ja Yhdysvalloissa. Katsoin ja ihailin miehiä, jotka olivat uhranneet usein jopa henkensä tieteen ja kansallisen suuruuden edessä. Heitä yhdisti yksi seikka. Heillä oli monta yhteistä piirrettä ja ominaisuutta. He olivat kaikki valkoisia miehiä, yleensä nuoria, voimakkaita ja sivistyneitä. Heidän silmissään oli päättäväisyyttä ja loputonta uteliaisuutta. Heidän olemuksensa kertoi valmiudesta kestää epäinhimil-

Islantilainen Vilhjalmur Stefansson (vas.) ja tanskalais-grönlantilainen Knud Rasmussen poseeraavat 1900-luvun alkupuolen superjulkiksina. He saivat monen sukupolven ihailun osakseen.

lisiä olo-suhteita, yksinäisyyttä ja pelkoa. Mietin usein, miksi juuri nämä miehet? Miksi ei tuota tai tuota kadunmiestä tai perhetuttavaa voinut edes hurjimmassa mielikuvituksessa laittaa Vegan tai Framin komentosillalle tai hataraan eskimokajakkiin keskellä viheliäistä Jäämerta?

Minkälainen ihminen on tutkimusmatkailija? Tähän kysymykseen saa selvän ja yksiselitteisen vastauksen eri maiden museoista. Tutkimusmatkailija on aina sankari, joka saavuttaa päämääränsä elävänä tai kuollessa. Hän myös kohtaa erinäisen määrän jännittäviä ongelmia matkansa varrella, mutta hän pystyy ratkaisemaan ainakin suurimmat. Jos näin ei käy, hän kuolee ja hänestä tulee silti sankari. Museoista on turha etsiä tutkimusmatkailijaa, joka tulisi maitojunalla kotiin suuresta seikkailustaan.

Jos katson tutkimusmatkailijoita ja tutkimusmatkailua tarkemmin, niin ilmiö on lähes sama kuin moderni tiede ja teknologia. Kuten tieteelliset ja teknologiset hankkeet, myös tutkimusmatkat voidaan aina selittää rationaalisesti, vaikka kohde äkkipäätä tuntuksikin täysin mielivaltaiselta. Napamatkoilla tutkittiin ilmastoa, merivirtoja ja fossiileja. Viidakoista pengottiin puolestaan ihmisen alkukotia ja tehtiin antropologisia havaintoja alkuperäiskansoista. Thor Heyerdahl purjehti olemattomalla balsalautalla maanosasta toiseen tutkiakseen, miten muinaiset ihmiset ovat siirtyneet alueelta toiselle. Nykyisten tietokonesimulaatioiden aikana tällainen uhkarohkea kokeilu ei ole enää tarpeen, mutta tieteen kulta-aikana ihminen ei uskonut mitään, ennen kuin asia tai ilmiö oli empiirisesti todistettu. Jos siis haluatte antaa tieteelle ja

teknologialle kasvot, katsokaa tutkimusmatkailijoita ja lukekaa tutkimusmatkoista.

Tutkimusmatkat heijastavat myös muuten modernia tieteellistä ja teknologista kulttuuria. Niiden taustalla on ihmisen loputon uteliaisuus ja luonnon valloitus halu. Äärimmäisyyksiin vietyt tutkimusmatkat osoittavat, mitkä ovat ihmisen rajat ja kuinka ne voidaan rikkoa. Samoin tutkimusmatkat näyttävät, ettei ihmiselle lopultakaan mikään ole mahdotonta. Tarvitaan vain paljon rohkeutta, seikkailumieltä, nerokkuutta ja halua uhrautua "oikean asian puolesta".

Nämä ajatukset olivat syöpyneet syvälle aivoihini vuosien ja nyt varmaan vuosikymmenien aikana, jolloin olen tutkinut tutkimusmatkailua. Sen vuoksi odotin mielenkiinnolla, mitä Tiedekeskus Heurekan näyttely Pohjoismaiset löytöretkeilijät minulle tarjoaa. Oikeastaan olin moninkertaisesti utelias, sillä näyttelyn on rakentanut Mikko Myllykoski, joka on tunnetusti osa Myllykoskien innovatiivista veljessarjaa.

En pettynyt. Myllykoski oli kehittänyt interaktiivisella teknologialla ja loistavalla huumorintajulla näyttelyn, joka vei pohjan vanhoilta uskomuksilta. Tiedostaen tai tiedostamatta Heurekan näyttelyssä oli oivallettu, että tutkimusmatkailija joutuu tekemään jatkuvasti vaikeita valintoja, jotka voivat osua oikeaan tai väärään. Mitään valmista mallia ei ole olemassa. Tämä ajatus vastaa nykyistä käsitystä tieteen ja teknologian historiasta. Ne ovat myös täynnä ongelmanratkaisuja, jotka ovat vaihtelevalla menestyksellä tuottaneet oikeita tai väriä lopputuloksia. Lineaarista kehitystä ei ole, vaan muutos syntyy onnistumisen ja epäonnistumisen summasta.

Näyttely alkaa vaikuttavasti. Ensimmäisenä eteen tulee Nordenskiöldin Vega-aluksen keula, joka huojuu Jäämeren aalloissa. Pneumaattisilla nostureilla on pystytty simuloimaan todellisen tuntuinen tilanne, ja viiden minuutin keinumisen jälkeen suurin

osa vierailijoista on valmis jättämään haaveet purjehduksesta Koillisväylää pitkin Japaniin. Vega on hämmästyttävän pieni alus. Mutta vielä pienempiä ovat kanootit ja reet, joilla Roald Amundsen valtasi Etelä- ja Pohjoisnavan. Heurekan näyttely osoittaa erinomaisesti, kuinka tutkimusmatkailijat olivat riippuvaisia teknologiasta, ja toisaalta kuinka sivistyneen maailman teknologia ei pystynyt pelastamaan matkailijoita epäinhimillisissä luonnonoloissa. Tämä teknologian inhimillistäminen on Heurekan näyttelyn eräs suurimpia ansioita, ja sitä olisi kannattanut korostaa enemmän esitteissä ja näyttelyn esittelyssä.

Myllykoskella on raju huumorintaju. Vierailija saa istua mukavassa nojatuolissa ja tutkimusmatkailla nappia painamalla eri puolilla maapalloa. Ja seikkailut seuraavat toisiaan. Monen eri matkan katsominen lähes yhtä aikaa luo epäuskottavan kuvan ihmisen uteliaisuudesta. Näyttäisi melkein siltä, että valkoisilla keskiluokkaisilla ja usein keski-ikäisiä lähentelevillä miehillä ei olisi muuta tekemistä, kuin tallata pitkin jäälakeuksia ja läpi sankkojen viidakoitten. Dokumenttifilmit osoittavat, kuinka alkuperäiskansat tarkastelevat huvittuneen iloisena kummallisen näköisiä tutkimusmatkailijoita. Jokainen näyttelyssä kävijä voi varmaan sielunsa silmin nähdä, kuinka alkuasukkaiden hymy hyttyi, kun tutkimusmatkailijoiden jälkeen paikalle tulivat puskutraktorit ja keinottelijat.

Heurekan näyttely ei olisi 1990-luvun näyttely, jos se ei tavalla tai toisella ottaisi kantaa ympäristökysymyksiin. Jälleen yllätys. Ympäristö ei ole suinkaan alistainen ihmiselle, vaan se on päälle kaatuva voima. Tutkimusmatkailijat joutuivat kohtaamaan tuntemattomia merivirtoja, bakteereja ja viruksia sekä kuumuutta, kylmyyttä, jäätä, lunta, hiekkaa, mutaa, sumua, sadetta ja myrskyjä. Kuten näyttely erinomaisesti osoittaa, tutkimusmatkailijat eivät suinkaan onnistuneet saamaan luonnonvoimia val-

taansa, vaan matkan onnistuminen olikin enemmän kiinni hyvästä onnesta ja sitkeydestä kuin tiedosta ja osaamisesta. Jos säät olivat suotuisat, onnistuminen ei ollut silti varmaa, sillä viimeinen koetinkivi oli ihmisen oma ruumis ja henki. Monessa tapauksessa ne eivät kestäneet valtaviin lumikenttien kimallusta, loputonta autiutta ja hiljaisuutta tai korvia huumaavaa tuulen ja meren pauhua. Myllykoski ei kerro, mutta todennäköisesti yksikään tutkimusmatkailija ei palannut matkaltaan täysin järjissään.

Ja vielä lopuksi. Heurekan näyttely kannattaa katsoa, sillä se osoittaa, kuinka vaikea on löytää paikasta toiseen. Nykyiset tutkat ja satelliitit voivat paikallistaa ihmisen vaikka

kiven alta. Mutta kuinka navigoidaan Skandinavian ympäri Jäämeren halki Beringin salmeen ja sieltä Japaniin. Apuvälineitä oli, mutta matka oli pitkä ja tie tuntematon. Heurekan interaktiivisilla välineillä jokainen kävijä voi kokeilla itse, miten navigaatio onnistuu, ja miltä tuntuu piirtää karttoja.

Pohjoismaiset löytöretkeilijät -näyttely on avoinna Tiedekeskus Heurekassa huhtikuun 14. päivään saakka. Jokainen syy, joka estää lukijoita vierailemasta näyttelyssä on tekosyy, kuten Tahko Pihkala asian esittäisi.

Kalle Michelsen

Sven Hedin oli viimeinen Ruotsissa aateloitu henkilö. Kuvassa Hedinin rakentama asunto-laboratoriolautta Keski-Aasiassa.

